

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT

ELEMZÉSEK – 2007/3

1241 Budapest Pf: 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

Adalékok az iráni katonai fejlesztések hátteréhez

A különböző iráni katonai fejlesztési programokról egyre több a híradás mind a külföldi, mind a magyar sajtóban. Elemzésünk szerzője – a Magyar Külügyi Intézet munkatársa – ezeknek az információknak az értelmezéséhez kíván segítséget nyújtani.

Az Irak ellen vívott nyolcéves háború 1988-as befejezése, és főleg Khomeini ajatollah halála komoly változást hozott az Iráni Iszlám Köztársaság biztonság- és védelempolitikájában. Az "iszlám forradalom exportja", azaz az 1979-es változások ideológiájának erőszakos terjesztése lekerült a napirendről, és fokozatosan felváltotta ezt egy alapvetően önvédelemre történő berendezkedés. A biztonságpolitikai irányváltásnak több oka is volt. Egyrészt az Irak elleni háború a végsőkig kimerítette az ország tartalékait, mind élőerőben, mind gazdaságilag. Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált, hogy az először csak az Egyesült Államok által meghirdetett, majd az ENSZ BT által is megerősített szankciók miatt Irán önerejéből képtelen mind létrehozni, mind fenntartani egy akkora méretű modern haderőt, amely képes lenne bármiféle támadó háborúra. A hagyományos erők legfontosabb feladata tehát a mai napig az ország katonai védelmének, és belső stabilitásának biztosítása.

Ezekhez a feladatokhoz igazodnak az iráni fegyveres erők legújabb hagyományos fejlesztései is. Szemben a nyugati médiában időről időre napvilágot látó, az iráni rezsim agresszivitását és veszélyességét kárhóztató cikkekkkel – sőt, Ahmadinezsád¹ elnöknek az Izrael eltörlésével fenyegetőző megnyilvánulásai is – ezek alapvetően védelmi jellegűek. Az új fegyverekről szóló hangzatos bejelentések nem az ország kifelé irányuló agresszív szándékait jelzik: Irán geopolitikai környezetét figyelembe véve ilyesféle hagyományos katonai agresszióknak sem értelme, sem győzelmi esélye nem lenne. A szóban forgó beszédek sokkal inkább szólnak a hazai közönségnek, demonstrálandó az ország erejét, illetve azt a képességét, hogy szükség esetén adekvát választ tud adni egy külső támadásra. Irán számára sokkal költséghatékonyabb és kevésbé kockázatos megoldás, ha regionális biztonságpolitikai céljait különféle terrorcsoportok pénzzel, kiképzéssel és fegyverrel történő támogatásával kísérel meg elérni, mintsem hogy nyíltan támadásra használja az iráni fegyveres erőket. Annál is inkább, mert bármiféle iráni részről indított nyílt támadás azonnal megadná a legitimitációt egy nagy erejű amerikai válaszcsoportra, ezt pedig Teheránnak mindenáron el kell kerülnie.

A hagyományos erők fejlesztései – nincs új a nap alatt?

Az alapvetően védelmi jelleg mellett az iráni katonai fejlesztéseket az is meghatározza, hogy a hosszú ideje tartó embargó miatt modern nyugati fegyverekhez és technológiákhoz lényegében nem juthatnak hozzá. Ebből következően egyrészt igyekeznek az újításokat a meglévő, a hazai technológiai háttérrel gyártható és karbantartható eszközökre alapozni, másrészt meghatározó fontosságú mind a kész fegyverrendszerek, mind a különféle részegységek importja. Noha Teherán mindig nagy nyilvánosság előtt mutatja be az önállóan fejlesztett fegyvereket, valójában az iráni védelmi erők legütőképesebb, modern eszközei döntő többségükben külföldről származnak. A fő források Oroszország, Kína és Belarusz – ez a három, fejlett hadiiparral rendelkező állam szoros katonai kapcsolatokat ápol Iránnal. Az iráni légvédelem kulcselemét képezik az Oroszországtól vásárolt *Pancir (Pantsyr)* és *Tor M1* önjáró légvédelmi rendszerek, de a Forradalmi Gárda Szuhov 25-ös csatarepülőgépei és helikopterei is orosz gyártmányúak.

Ahadinezsád elnök 2007. májusi, Belaruszba tett látogatása minden bizonnyal szándékosan esett az évente megrendezett nagy minszki fegyverkiállítás, a MILEX 2007 idejére. (A belarusz és orosz haditechnika közel-keleti népszerűségét jelezte az is, hogy Minszkben számos gyártó homokszínűre festett eszközöket állított ki.) A narancsos forradalom előtt az ukrán védelmi iparnak is fontos vevője volt Irán, mostanra azonban ezek a kapcsolatok már sokkal kevésbé intenzívek.

Légierő

Viszonylag nagy nyilvánosságot kapott, hogy Irán egy éven belül már a második új harci repülőgép-típust mutatja be. A hatvanas években gyártott amerikai Northrop F-5-ös könnyű vadászgépre erősen hasonlító *Szaeque (Saqueh)* repülőgépről 2006-ban publikálták az első információkat. Az eredeti F-5-

¹ A cikkben előforduló iráni és orosz nevek átírása a magyar kiejtési szabályoknak megfelelően történt. A fegyvertípusok esetében a magyar változat mögött zárójelben a könnyebb kereshetőség végett fel van tüntetve az angol átírás is, ha az eltér a magyartól.

től külsőre csak a beömlőnyílások formájában, a szárny elhelyezkedésében, illetve az iker függőleges vezérsíkban különböző iráni repülőgépek valós képességeiről semmilyen érdemi információ nem áll rendelkezésre. Noha az iráni légierő parancsnoka az amerikai F/A-18 Hornet-tel egyenértékű gépként beszélt róla, ez minden bizonnyal túlzás. A nyugati embargó miatt az Irán által még mindig nagy számban rendszerben tartott F-5 *Szaeque* nevű változatába valószínűleg ukrán gyártmányú radarberendezés,² orosz műszerek, illetve kínai elektronika került, és modernizálták a hajtóművét is. Hasonló lehet a helyzet az ugyancsak az F-5 klónnak tűnő, *Azarahs (Azaraksh)* nevű, 2007 augusztusában bemutatott, de állítólag már 1997 óta repülőképes támadó repülőgéppel is.

Noha mind a *Szaeque*, mind az *Azarahs* ugyanarra a közel negyven esztendőes repülőgépre épülnek, mégis hiba volna őket eleve elavult, hasznavehetetlen eszközöknek tekinteni. Az eredeti F-5-ösnek ugyanis volt egy kortársaihoz képest óriási előnye, ami a mai napig egyedülállóvá teszi, mégpedig a mérete. Hihetetlenül kicsi, szinte apró repülőgépről van szó, melynek a fesztávolsága kevesebb, mint tíz méter, és tömege is alig öt tonna.³ Emellett kicsi a karbantartás-igénye, és nagyon rövid kifutópályáról is levegőbe tud emelkedni. Feltételezhető, hogy az iráni fejlesztők igyekeztek megtartani ezeket a jó tulajdonságokat – az eredmény tehát valószínűleg egy olyan vadász-támadó repülőgép, amely kis méreténél és igénytelenségénél fogva nagyon jól rejthető, és üzemeltethető tábori illetve szükség-repülőterekről is. (Nem szabad elfelejteni, hogy Irán nagy erejű amerikai és/vagy izraeli légitámadások visszaverésére, vagy legalábbis túlélésére készül – ezek pedig nyilvánvalóan először az iráni légierőt próbálják majd harcképtelenné tenni.) Emellett a modernizált elektronikának köszönhetően a gépek eséllyel kísérhetik meg robotrepülőgépek lelövését – ami egy amerikai támadással számolva szintén fontos feladat lehet –, földi támadó feladatok végrehajtását, és szükség esetén légi harcban is bevetettek.

Kis hatótávolságuk ugyanakkor nem teszi lehetővé, hogy a potenciális ellenség hátszágára is csapást mérjenek: az eredeti F-5-ös hatótávolságát alapul véve Izrael területét még póttartállyal is alig érnék csak el, nem beszélve arról, hogy közben át kellene haladniuk az Egyesült Államok által ellenőrzött Irak fölött... A csapásmérő egységek számára tehát a fő potenciális célpontok vagy az Irak keleti részén állomásozó amerikai csapatok, vagy a Perzsa-öböl amerikai flottaegységei, esetleg az öbölbeli tankhajóforgalom lehetnek. Az azonban teljességgel kizárható, hogy az iráni légierő elsőként indítana támadást, egy ilyen akció ugyanis egyrészt azonnal megadná a legitimitációt az Egyesült Államoknak a katonai beavatkozásra, másrészt az amerikaiak általános légi fölénye, valamint a rendkívül erős légvédelem miatt aránytalanul nagy veszteségekkel is járna. A légierő új eszközei tehát inkább elrettentési, védelmi és demonstratív célokat szolgálnak, mintsem tényleges agresszív szándékot jeleznek.

Noha első hallásra meglepőnek tűnhet, de hasonló a helyzet a nemrégiben bemutatott *Qaszed (Qassed)* nevű "okos bombával", valójában robotrepülőgéppel is, amely Irán első saját fejlesztésű precíziós fegyvere. A 900 kilogramm tömegű eszköz a hivatalos bejelentés szerint 20 kilométeres távolságból indítva is képes megsemmisíteni az ellenfél politikai és gazdasági létesítményeit, ahogy azt Mosztafa Mohammed Nadzsar védelmi miniszter bejelentette augusztus végén. Noha a miniszter expozéjában elsősorban Izraelről beszélt mint lehetséges célpontokról, a fentiek értelmében egy Izrael elleni iráni légitámadásnak gyakorlatilag nulla esélye volna a sikerre. Az új fegyver így inkább a térségbeli amerikai flottaegységekre jelenthet érdemi veszélyt – amint arra egyébként Amir Amíni tábornok, az iráni légierő parancsnokhelyettese is utalt, amikor a *Qaszed* univerzális, földi és tengeri célpontok ellen egyaránt eredményes bevethetőségét dicsérte.

Haditengerészet

Irán a hosszú ideje tartó embargó miatti technológiai elszigeteltségben néhány meglepő, de korántsem irracionális fegyverfajtaival is előrukkolt. Különösen érdekesek a mini tengeralattjárók, amelyeket speciálisan a Perzsa-öböl sekély vizében végrehajtandó aknatelepítési és felderítési feladatokra fejlesztettek ki. Az elképzelés nem előzmények nélküli: a második világháború alatt az olasz haditengerészet törpe tengeralattjárói meglepően eredményesek voltak a brit támaszpontok elleni támadásokban – különösen ha figyelembe vesszük ezeknek az eszközöknek a relatíve alacsony előállítási költségeit, anyag- és emberigényét.

Az első iráni mini tengeralattjárót 2000-ben mutatták be. Ez a típus kétfős személyzete mellett még három búvárt is képes szállítani. Azóta elkészült egy ennél valamivel nagyobb változat is, amelyet még Ahmadinezsád elnök is kipróbált. A kisméretű, ugyanakkor a Perzsa-öböl viszonyai között viszonylag komoly, 5-600 kilométeres hatósugarú, torpedóval vagy rakétával felszerelt tengeralattjárók ideálisak lehetnek a régió olajtanker-forgalma elleni támadásokhoz – amelyek a nemzetközi olajpiac érzékenysége miatt komoly pénzügyi megrázkódtatásokat válthatnak ki -, de veszélyt jelenthetnek az itteni amerikai flotta kevésbé védett szállító és ellátó egységeire is. Arra azonban semmiféle jel nem

² Az új vadászgépekbe épített *Topaz* típusú radarokat is még 2004 előtt szerezte be Teherán.

³ Összehasonlításképpen egy F-16-os vadászrepülőgép üres tömege majdnem nyolc és fél tonna, míg egy MiG 29-é közel tizenegy.

utal, hogy Irán meglévő tengeri erejét támadó jellegű feladatokra kívánná használni, a meglévő alig tíz tengeralattjáró erre nem is volna elegendő. A brit haditengerészek közelmúltbéli elfogása is inkább diplomáciai nyomásgyakorlási eszköznek volt tekinthető. Ezek a fejlesztések inkább a térségbeli nyomásztó amerikai haditengerészeti főlány költségkímélő ellensúlyozására tett kísérletként értékelhetők.

A katonai atomprogram néhány kérdése

Az iraki haderő által a háborúban tömegesen alkalmazott harci gázok keserves leckét adtak Iránnak a tömegpusztító fegyverek hatékonyságából és elrettentő erejéből. A fenti tényezőkkel együtt ez a tapasztalat vezetett az iráni katonai atomprogram vélelmezett beindításához, amely szervesen kapcsolódik a már a sah idejében meghirdetett, Khomeini által leállított, majd a nyolcvanas évek közepe táján újraindított polgári célú nukleáris programhoz.⁴

Önmagában az atomfegyver birtoklása természetesen még kevés, ha ez nem párosul megfelelő célbajuttatási eszközök meglétével. Noha voltak hírek arról, hogy Irán távirányítású könnyű repülőgépekkel is kísérletezett, mint potenciális hordozóeszközökkel, a fejlesztés fő iránya természetesen a rakétatechnika. Az utóbbi években Irán figyelemreméltó eredményeket ér el mind a harcászati, mind a hadászati rakéták terén. A *Seháb (Shehab)* 3-as rakétának már létezik közel 2000 kilométeres hatósugarú, több robbanófejes harci résszel felszerelt változata is, a régebbi, kevésbé bonyolult modellekből pedig több száz áll az iráni haderő rendelkezésére. Hozzá kell tenni azonban, hogy csak hagyományos töltettel felszerelve a mégoly fejlett hadászati rakéták sem képviselnek stratégiai elrettentő erőt. Noha természetesen jelentős kárt képesek okozni, arra mégsem elegendőek, hogy a potenciális ellenfelet visszatartsák a támadástól. Különösen igaz ez Irán esetében, ahol az ország két legnagyobb stratégiai ellenfele, az Egyesült Államok és Izrael egyaránt fejlett – noha közel sem tökéletes – rakéta-elhárító fegyverekkel rendelkezik.

Ha figyelembe vesszük, hogy Irán mennyi energiát fektet rakéta-programjának fejlesztésébe, megállapítható, hogy ezek az erőfeszítések erősen túlzóak, már-már fölöslegesek lennének, ha az ország nem ambicionálná hosszú távon a "rakétákhoz tartozó" tömegpusztító fegyverek megszerzését, amelyek segítségével valóban komoly elrettentő kapacitásra tehetne szert. Erre Teheránnak annál is inkább szüksége van, mert a térség összes többi közép- és nagyhatalma rendelkezik atomfegyverrel, egyedül Irán nem. Izrael, a "kis sátán" atomprogramjáról 1986-ban láttak napvilágot az első, Mordehai Vanunu renegát atomtudós által publikált információk. Noha az izraeli védelmi stratégiának azóta is kulcseleme, hogy nem nyilatkoznak róla, van-e az országnak atomfegyvere, a nemzetközi biztonságpolitikában Izraellel mint *de facto* atomhatalommal szokás számolni. A régió további két befolyásos állama, India és Pakisztán ugyancsak rendelkezik atomfegyverrel, mindkettő 1998 óta.⁵ Nem hagyhatók figyelmen kívül a szintén atomhatalom Oroszország szándékai és ambíciói sem, különösen mert Moszkva az ENSZ BT állandó tagja is.

Szintén atomhatalom a térségben a Kuvait felszabadításáért vívott 1991-es háború óta katonailag folyamatosan jelen lévő Egyesült Államok. Ráadásul Washington a kilencvenes évek végétől kezdve egyre több támaszponton tett szert Irán északi szomszédságában, a Kaukázusban, illetve Közép-Ázsia volt szovjet tagállamaiban. Az Afganisztánban 2001 óta zajló koalíciós hadműveletek, majd az Irak ellen 2003-ban indított háború pedig Irán szemközéből nézve teljessé tette az ország bekerítését, különösen a Bush-adminisztráció ismét élesedő retorikájának tükrében.

A fentiek figyelembe vételével tehát az igazi kérdés nem az, hogy akar-e Irán atomfegyvert. Sokkal fontosabb, hogy mire szándékozik majd azt használni. Ennek megértéséhez Észak-Korea sok szempontból tanulságos példa lehet. Amióta Phenjannak sikerült kísérleti atomrobbantást végrehajtania, alapvetően változott meg a nemzetközi közösségnek, és mindenekelőtt az Egyesült Államoknak az országhoz való hozzáállása. A rezsim fegyveres akcióval való megdöntése érzékelhetően lekerült a napirendről, és nagyobb súlyt kapott a problémák tárgyalásos rendezése.

Hasonló megfontolásai lehetnek a teheráni vezetésnek is. Ennek kapcsán úgy tűnik, a nyugati közvélemény hajlamos megfélekedni a hidegháború tapasztalatairól, ami az atomfegyverek természetét illeti. Jelesül, hogy a nukleáris fegyverek sokkal inkább a kölcsönös békét szavatoló eszközök, mintsem valódi támadófegyverek. Alapvető hadászati elv ugyanis az arányos válasz szükségessége – azaz atomfegyver bevetésére atomfegyver alkalmazása a válasz. Ezen a ponton kell számításba venni a mennyiség kérdését. Még ha Irán képes is lesz nukleáris fegyvert előállítani, ez kezdetben semmiképp sem lesz több 2-3 viszonylag primitív kísérleti bombánál. A fegyver rakétákra való felszerelhetőségének megoldása majd csak az ezután következő lépés lesz.

⁴ Az iráni polgári atomprogram indokoltsága, azaz az ország növekvő energia-igénye és a meglévő ellátási nehézségek (finomító-hiány, a lakossággal szemben bevezetett üzemanyagvásárlási korlátozások stb.) nem képezik jelen elemzés tárgyát.

⁵ Noha India már 1974-ben végrehajtott egy atomrobbantást, az az eszköz még nem volt hordozóeszközre szerelhető.

Mindössze néhány fegyver birtokában pedig katonai szempontból kizárható, hogy Irán elsőként indítana támadást akár Izrael területére, akár az Egyesült Államok térségbeli erői ellen. A kezdetben meglévő korlátozott számú atomfegyver ugyanis semmiképp sem volna elegendő ahhoz, hogy harc-képtelenné tegye az ellenfél hasonló fegyvereit. A szükségszerűen bekövetkező tömeges nukleáris válaszcsepés pedig minden bizonnyal végérvényesen romba döntené Iránt. Ezzel szemben Teherán szempontjából már néhány bomba is elegendő lehet ahhoz, hogy mindenkit elrettentsen a rendszer létét fenyegető katonai támadástól – hiszen ettől kezdve nem volna kizárható, hogy az iráni hagyományos fegyveres erők esetleges vereségét látva a rezsim “minden mindegy”-alapon parancsot adna a meglévő atomfegyverek bevetésére. Ez azonban csak a legrosszabb esetre fenntartott forgatókönyv lehetne, valójában az atomfegyver birtoklása minden bizonnyal Irán esetében is garantálná az ország nagyléptékű külső támadás elleni védelmét.

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy – hasonlóan a hagyományos fegyveres erők fejlesztéséhez - az iráni katonai atomprogram is alapvetően önvédelmi-elrettentő jellegű lehet. Hozzá kell tenni azonban, hogy jelenleg semmiféle nemzetközi vizsgálat nem támasztja alá, hogy Irán továbbra is folytatná katonai célú atomprogramját. Vannak arra utaló jelek – általánosságban véve az Egyesült Államok egyre fenyegetőbb fellépése valószínűleg kivált ilyen jellegű hatást, konkrétan pedig a folytatódó iráni rakétafejlesztés – hogy az atomfegyver előállítására nem került le véglegesen a napirendről, ezt azonban jelen írás lezárásának idején bizonyítani nem lehet.⁶

⁶ A cikk elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönet illeti Dr. N. Rózsa Erzsébetet, a Magyar Külügyi Intézet tudományos főmunkatársát.